

1914 - 1918

עם מלאת 40 שנה
למלחמת־רבותי הראשונה במאה ה־20

אלוף א. אבישר

לפני ארבעים שנה

במטרתה האמיתית של מלחמת־המונים בת המאה העשרים, הלוכשת יותר ויותר לבוש טכני מובהק: שבירת כוחו המשקי של היריב.

תמורה עקרונית זו בשיבה של מלחמה ובאורח ניהול מלחמה הוכרה מוקדם יותר בצד „מדינות ההסכמה“⁴. ברוב מדינות ההסכמה השכילו — לפי הדוגמה הבריטית — לשוות לניהול המלחמה ציפי „אזרחי“ יותר. בעצם, לא היתה שם האסטרטגיה בגדר מתופולין של אסטרטגים־צבאיים בלבד. האסטרטגיה היתה שם גם עניינם של אנשי המדיניות אשר את תפישותיהם האסטרטגיות נהגו הם לראות במסגרות של מרחבים עולמיים. ואילו לגבי מעצמות המרכז, שלחמו בהנהגתה של גרמניה, הוסיפה המלחמה להיות ענין לאנשי־מקצוע צבאיים. אכן, לא היה ביכולתן לאטום עצמן כליל בפני הנסיבות שנשתנו. גם להן אי־אפשר היה עכשיו בלא קורטוב של שיתוף גורמים „אזרחיים“. אלא שאצל מעצמות המרכז (קרי — גרמניה, בראש־וראשונת) לא היה המדובר אלא בקורטוב של שיתוף מעין זה, ואילו בעיקרו של דבר לא נשתנתה גישתן אל ניהול המלחמה, שהוסיף להיות נתון בידיהם של אנשי המקצוע הצבאיים. כדוגמה בולטת עשוי לשמש מיניסטריון־המלחמה הפרוסי. בבית־מקדש מסור רתי זה של ניהול־מלחמה נוסח־פרוסיא הוקמה

בראשית אבגוסט 1914 נשמעו היריות הראשונות של מלחמת־עולם ה־1. אתן נפתחה תקופת־מלחמה אשר כיום אי־אפשר עדיין לראות את סיומה — לא מבחינת המועד, ולא מבחינת התוצאות. בשלבי הפתיחה של מלחמת־עולם ראשונה זו נראו עדיין קווי האופייניים של אורח ניהול המלחמה מימי המאה הי"ט. האסטרטגים חשבו עדיין במושגים של „מערכות“¹. הם חישובו חישובים ותכננו תכניות שתכליתם היתה להכות את כוחות־הקרב של היריב, לפי כללי האסטרטגיה הנפוליאונית, במערכה מוכרעת גדולה, וע"י כך להביא את המלחמה לכלל סיום. הדבר בלט בכל אורה מחשבתם של אלה אשר ניצחו על התכונה לקראת מלחמה אפשרית ושל אלה אשר עמדו בראש הצבאות במחציתה הראשונה של מלחמת־העולם. הגנרליסימו² הצרפתי ז'ופר; ז'לינסקי, ראש המטה־הכללי הרוסי; ומולטקה³, ראש המטה הכללי הגרמני — כולם פעלו עדיין לפי מושגי־המרחב של זמנים עברו; וכולם טרם הבחינו

1) כאן, כלהלן, השימוש בביטוי „מערכה“ או „מערכות“ מודגש ע"י המחבר לשם הבחנה, כמקובל ביחוד בלשונות צבאות אירופה, בין מושג זה של מערכה־עיקרית, המהווה את נקודת המרכז, או את אחת מנקודות המרכז, של מסע מלחמה שלם (Schlacht, Bataille) לבין המושג של „Combat“, „Gefecht“, שפירושו קרב מבודד ומקומי — הבחנה אשר נתגבשה במהלך המאות הי"ח והי"ט. — המער.

2) כאן — לא במובן של דרגה עליונה (כפי שהיתה נהוגה לעתים בצבא הרוסי, למשל) כי אם במובן של מצביא עליון. — המער.

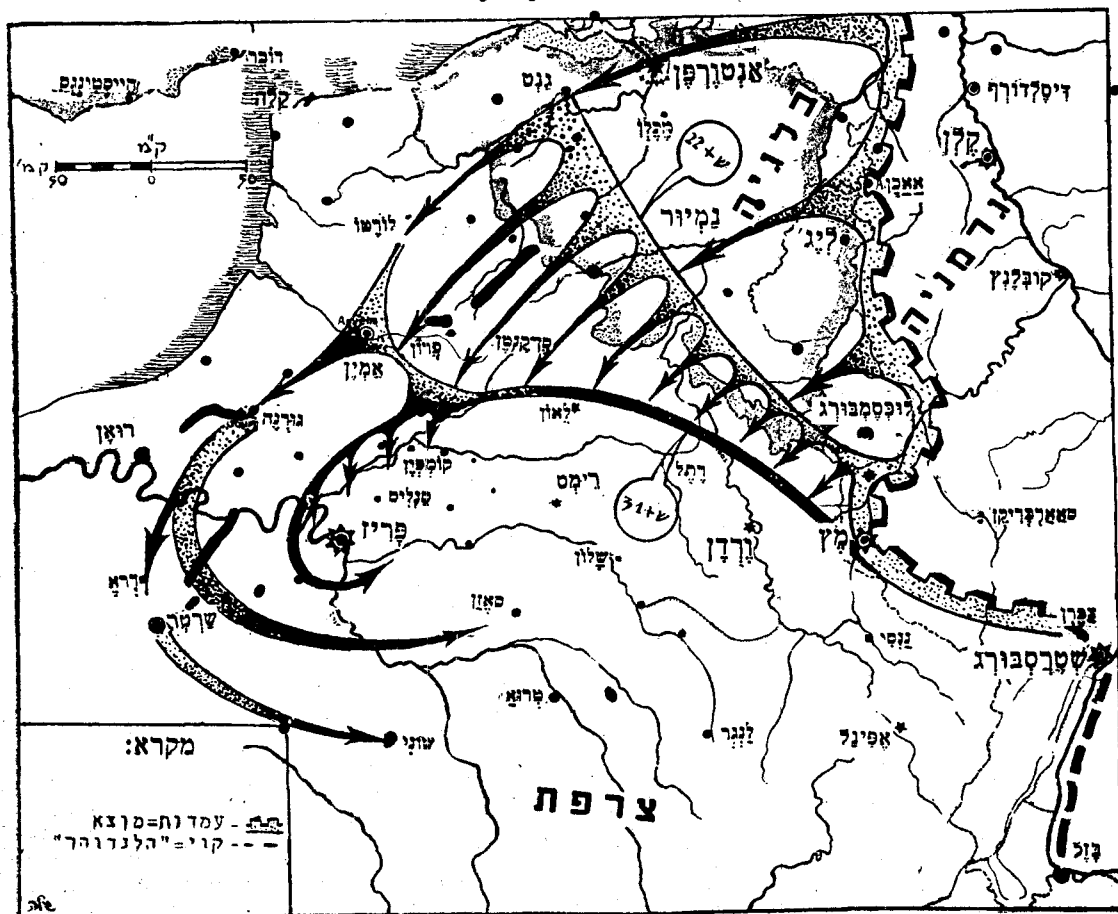
3) כאן — מולטקה הצעיר, בן אחיו של ראש־המטה הגדול מימי מלחמת פרוסיא־אוסטריה (1866) ופרוסיא־צרפת (1870-71). המכוונה לעתים קרובות „מולטקה הק"ש" — המער.

4) „ההסכמה“ — („Entente“) — הכינוי ל„הסכמה המשולשת“, צרפת־בריטניה־רוסיה, אשר הפכה ליסוד הכרית הרחבה־יותר במהלך מלחמת־העולם 1914-18 — לעומת „הברית המשולשת“, גרמניה־אוסטריה־איטליה, משנות ערב המלחמה, אשר תחתה בא אח"כ, עם פרישת איטליה והצטרפות תורכיה ובלגריה, המושג של „מעצמות־המרכז“ או „הברית המרוכבת“.

לפני קשיים רציניים בהשגת החומרים הנחוצים לייצר צור חומרי-נפץ; וגם שם באה ההתגברות על אותם קשיים באמצעותו של מלומד יהודי, הלוא הוא הפרופ' חיים וייצמן.

הגם שבראשיתה של מלחמת-העולם הראשונה טרם נתברר דיו אופיה ההמוני של המלחמה בת זמננו, הרי כבר בשעת התפרסות הכוחות לקראת מלחמת-העולם שוגרו לשדה משני הצדדים המוני אדם. מדינות-ההסכמה — שכללו אותה שעה את הקיסרות-העולמית הבריטית, צרפת, רוסיה, טרביה, מונטנגרו — קתחילו את המלחמה בכ"ו 240 דיביויות; ואילו מעצמות-המרכז (אז — גרמניה אוסטריה-הונגריה) — בכ"ו 170 דיביויות.

מחלקה לחומרי-גלם מלחמתיים, אשר ניהולה נמסר לידי יהודי, וולטר רטנאו. לאותו מיניסטריון-מלחמה היה חידוש זה כמוהו כ"מהפכה שקטה", ובעקבותיה באה אף "מהפכה" שניה, שעה שהוקמה באותו מיניסטריון מחלקה כ"מית מיר חדת — וגם מנהלה של זו היה: היהודי: הפרופ' האבר, כי זאת לזכור: ההסגר הימי שהוטל ע"י בע"ל-ות-הברית גרם למצב קטסטרופלי אצל מעצמות-המרכז בכל הנוגע לייצור אבק-השרפה; וזאת בשל המחסור במלחמת-צילי. בידי האבר עלה לייצר מלחתי צילי סינתטית — והוא שאיפשר, בעצם, הודות לכך, את המשכת המלחמה ע"י מעצמות-המרכז. אירע הדבר ובאותו זמן עצמו עמדו גם מדינות-ההסכמה

מפה מס' 1: תכנית שליפן במקורה.

הסימון ל-עמדות מוצא" שבמקרא — כונתו להיערכות כוחות-השדה הגרמניים, אשר ברובה (מצפון ומערב למצפון) נועדה לשמש קר-מוצא למסע-ההתקפה הגדול. הסימון "לנדוהר" — כונתו לקר-עמדות בעיקר, בגדה המזרחית של הריין, אשר נועדו להיתפס ע"י כוחות-הלנדוהר" (מעין "חלי-שדה"ב, בגיליים הקשישים אף מאלו של עוצבות הרורב) לצורך החוקה הגנתית בלבד.

נית בשנת 1914, היה הרעיון, בעל הצביון המיליטרי ריסטי, כי באמצעות נצחונות צבאיים-גרידא ניתן להטיל הכרעות מדיניות ופטרונן של בעיות פוליטיות.

✱

„תכנית-שליפן“, כתכנית אסטרטגית-אופרטיבית, צמחה בהכרח מתוך מצב-הדברים הגיאופוליטי. ההתפתחות ההדדית של תכונה צבאית ובצרון הגנתי במדינות אירופה בסוף המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20 הפכה את גרמניה למוקפת ממערב ומזרח, מעין מבצר-ניצור בכוח; אותה שעה הוצבה היא לפני חגורות-מגן לאורך גבולה של כל אחת מן המדינות הגובלות אתה. חגורת-המבצר צרים המזרחית של צרפת חסמה את קו הספר מגבעות-הארדנים שבגבול בלגיה ועד אל הררי-יורה שבפאתי שביצריה. משולש-המבצרים הבלגי — אנטווארפן-ליאז-נאמיור — בלם את נתיב הפלישות העתיק, המוליך על פני אזור נהרות המאזס והסומ-פרה. במזרח, מעבר רוסיה, התנוססה מערכת המבצרים, שבמחציתה המזרחית של פולין, הנשענת על נהרות ושטחי-ביצות, אילו בריטניה כולה מתה למבצר-שט. איטליה התקינה בגבול האי-טלקי-האוסטרי-ההררי ביצורים חזקים. הרי שאירופה התיכונה כולה הפכה כאמור, למעין מבצר מוקף. המלחמה מרובת-החזיתות, אשר החלה מסתמנת במצב זה, היא שאילצה את פון-שליפן להאחז באורח הפעולה לפי „קוים פנימיים“. את רשת היריבים המקיפה את גרמניה ניתן היה לפרוץ רק במקרה אחד: לו ניתן היה לרוצץ כליל את אחד מהם, עיי מהלומה קטלנית איומה, אחת ויחידה. במזרח נראתה אפשרותה של מהלומה כזאת מפוקפקת, בשל המרחבים הגדולים. לא נשאר, איפוא, אלא המערב בלבד. כאן ראה שליפן, לפני חזיתו הוא, עמדות יציב ניצבות בעלות בצרון רב. לפי כלל היסוד הצבאי העתיק יש לשלול מביצורים כאלה את ערכם עיי עקיפתם. כך נוצר הרעיון בדבר עקיפת הביצורים הצרפתיים באגפיהם. משני עבריהם נמצאו שביצריה ובלגיה. מבחינה צבאית גרידא הוצאה עד-מהרה שביצריה מתוך החשבון, בהיותה ארץ הרים שקל להגן עליה, ולא תצלת, על כן, לנסיון של מסע-מעבר מהיר. נשארה איפוא בלגיה —

(5) הפתוחים בתמידות לפני נסיגות היריב. בלא החוזר-נות „ללחצו אל הקיר“. — המערב.

התפרסותם של כוחות עצומים אלה, וכן הצד האסטרטגי-אופרטיבי של מבצעי-המלחמה הראשונים. הושפעו השפעה מכרעת עיי תכנית אשר כיום כבר קנתה לעצמה מקום בהיסטוריה בשמה המקובל: „תכנית-שליפן“.

✱

תכניתו של שליפן היא אשר שימשה ב-1914 גר-לרגליה של ההנהגה הגרמנית. דבר זה היה מובן מאליו; כי הלוא אותה תכנית עובדה עיי גר-מני, למען צרכיה של גרמניה בימי הקלחמה. אולם רעיונות נוסח-שליפן השפיעו הרבה גם על הצד שכנגד, לאחר שקיבל, כבר ב-1904, ידיעות באמצעות סוכנים, על קויה הכלליים של אותה תכנית. בצרפת ובאנגליה עסקו באופן אינטנסיבי נאוד בתפיסה שהונחה ביסוד „תכנית-שליפן“ — תפיסת עקיפה ולפיתה מרחיקות-לכת, המביאות בסופר-של-דבר לכלל הקפה גמורה של האויב ולכלל השמדתו של זה במערכת-הכחדה ניאחת — מעין גלגול חדש של „מערכת-קנה“ הנודעת בשעתה, בה הושמד צבא רומא עיי צבאו הכנעני והשכישי של חניבעל; את התפיסה הזאת הפכו שם לנקודת-מוצא להכנון אופרטיבי-אסטרטגי משל עצמם. נמצא, כי כבר בשנות-התכנון היתה היזמה („יוזמת-תכנון“) נתונה בידי גרמניה. כיום כמעט וקשה לפקפק שבידי הצבא הגרמני של 1914, בעל ההכשרה המצינית, היה עולה, מבחינה צבאית גרידא, להשיג באמצעות „תכנית-שליפן“ הצלחה-התחלית מכרעת — לו רג היתה התכנית מוגשמת בדמותה המקורית, ועיי מצביא אמיתי. שכן תכנית, שלעצמה, אינה אלא פיסת-נייר פחות-ערך, הן המצביא — הוא המפיח בה חיים. אכן, מצביא כזה חסר היה או לגרמניה. אלמלא כך, כי אז היתה היא מכריעה את צרפת תוך כדי ההסתערות הראשונה. אלא שגם במקרה זה בגדר ספק הוא אם התפתחות מעין זו היתה מביאה את המלחמה לידי סיומה. יש לשער כי אנגליה ורוסיה היו ודאי ממשיות במלחמה — והמצב הסופי לא היה אז שונה בהרבה מזה שבמלחמת-העולם השנייה. מלחמה קצרה ונצחון מהיר, כפי שנצטייר הדבר לגרמנים בשאיפותיהם, היו במאה העשרים בגדר אוטופיה; שכן בתקופה זו הפכו לברי-הפעלה כל אותם כוחות אנושיים וחומריים אשר הגיעו עתה לכלל ממדי-ענק עקב ההתפתחות המשקית וההתרחבות הביולוגית. אוטופיה נוספת — ולא פחות מסוכנת מאחותה הנל — אשר בה דבקה ההנהגה הגרמנית

זו שעל פניה ניתן היה לבצע גם מסע צרפתי, לעקיפת קרהרהיין הגרמני ולאיום על מרכזי החיר מוש שבחבל הרהר.

מתוך שיקולים אלה קמה ונתהוותה „תכנית שליפן“, אשר ב־1905 קיבלה, מִיִּי פוֹן־שליפן עצמו, את ליטושה האחרון⁶; היתה זו תכנית אשר בזכר תהיה — לאו דוקא בשל נצחונות גדולים — הפך למושג היסטורי שם מחברה, אשר מורשת־מחשבתו יש ונראתה עומדת ברומו של עולם־הרעיונות הצבאי, מצל לוו של קלאוזביץ. מכל מקום השפיעה תכנית זו השפעה מכרעת על הצד האופרטיבי של שתי מלחמות־העולם.

תכנית־ההתפרסות ה־„שליפנית“, לאורך הגבולות הצרפתיים־הבלגיים של גרמניה, נועדה להקיף⁷ 35 קורפוסים 8 דיוויזיות־פרשים, בעוד הכוחות־הראשיים האופרטיביים מרוכזים במרחב קלן־דיסלדורף־אאכן, וכיוון מבקעם — לתוך בלגיה. גוש־גייסות עצום זה צריך היה, כאותה דלת הסבה־על־צירה (והציר — במבצרי מאץ ותוניול), לטוב בתנועת ענק — ממש ככתירגולת גדוד מימי פרדריקוס — ולהבקיע קדימה דרך בלגיה אל צפונה־של־צרפת, לתוך אגן סאן; מוטל היה עליו לאלץ את הארמיות הצרפתיות, הפרוסות לאורך גבול־המזרח הצפוני, לקבל את המערכה ב„חזית הפלכה“, וללחצן אל חגורת־המבצרים שלהן עצמן, או אל הגבול השביצרי.

✱

ביסוד תפיסה זו נודע ערך מכריע לא רק לכיווני התנועות שהוצעו, אלא גם לטיב חלוקת הכוחות. את היחס המספרי שבין הכוחות האופרטיביים המכריעים (המבצעים את מסע־העקיפה הגדול) לבין כוחות־החיפוי, שבחבל אלזס־לותרינגיה קבע שליפן לפי החישוב של 1:7. ואילו אותה „תכנית שליפן“, אשר מולטקה מהל אח"כ במים — והיא אשר הגיעה למעשה לידי ביצוע — הפחיתה יחס־כוחות־זה־העמידתו על 1:3. הכנף־האופרטיבי⁸ — עצמתו היתה אמנם מספקת עדיין באשר לכוחות המהיום את חזיתו; אולם העתודות אשר עמדו אז לרשותו לא היו אלא מצומצמות מאוד. במציאותו של מסע

6 להבדיל מן השינויים שהוכנסו מאוחר יותר ע"י „יורשיו“ — כפי שעוד יצוין להלן. — המער.
7 כשהזיתון כלפי מערב — תחת שתהיה כלפי מזרח.
8 הימני, שבתחילה היה הצפוני, ואח"כ, סב על ציריו.

1914, ככל שהתקדמה תנועת־הלפיתה הגדולה, כך התפשט ונתרחב יותר ויותר המרחב אשר צריך היה לשלוט בו, החזית נמתחה והלכה לעברים, נתהוו בה פערים ונקודות־תורפה, והעתודות שהיו נחוצות לבדקן לא עמדו לרשותו של הפיקוד, אכן, ידוע־ידע שליפן על־שום־מה קבע את היחס 1:7.

למען הדק־מחדש את החזית, ולמען סתום פערים כנ"ל, הגיע פיקודן המשותף של שתי הארמיות שפעלו בכנף הגרמני המערבי — הוא כנף הלפיתה — בטרם־עתה, לידי ביצועה של הפניית חזית־התקדמותו שמאלה ופנימה, כלפי גוש הצבאות הצרפתיים הנסוג והולך, שאגפו השמאלי על הנהר מרנה; מאחר שהחלטה זו, כאמור, הקדימה את השעה, נתבצעה הפניית חזית זו מצפון־מזרח לפריס — והשאירה את הברזל מחוץ לתחום הלפיתה — תחת שתתבצע מדרום־מערב לה, בהקיפה גם אותה בזרועותיה. נמציא כי פריס, אשר היתה אז מחנה־גייסות וביח־נשק עסקיים, היתה מעתה מונחת באגפו הימני של כנף־הלפיתה הגרמני, מושלה־הצבאי של פריס, הגנרל גאלייני, הבחין בסיכוי, שנפתח עקב כך, למהלומה־אגפית נגד כנף־הימין: הסיכוי ל„לפיתתו של הדרך פת“, דוֹפּר, אשר גם הוא היה בין המצדדים ברעיונות הספקה־חזיתית ולא החשיב דיין את האפשרויות שבעקיפה ובלפיתה — בדומה לגנרל־קולונל פון ביילוב, שפיקד על הארמיה הגרמנית השניה ו„תיאם“ גם את הארמיה־הראשונה, שבקצה הימין, ונמצא על כן מנצח על כנף־הלפיתה הגרמני כולו — נתן רק לאחר מחלוקת במרצת, ובלב כבוד, את הסכמתו למבצע זה, אשר נכנס אח"כ אל דפי ההיסטוריה בכינוי „הנס על המרנה“.

מערכת־ההכחדה הגדולה, אשר פוֹן־שליפן תכננה, נתפרקה עתה למספר מערכות־בנות, אשר נתמשכו שבועות על גבי שבועות והציגו את יכולת־המעשה של הגייסות ושל מנגנון האספקה לפני תביעות אשר כמותן לא הובאו מעולם בחשבון. אמנם, בעצם מצב זה טמונה היתה אפשרות לרכז ולהטיל אל נקודת־ההכרעה כוחות מרובים יותר מתוך גושי־המיליונים המזויינים הנעים לפי קו־מסע נפרדים — במידה שהמכון האחראי של המבצעים אינו מאבד את ראיית־המצב הכוללת, ואילו מפקדי־המשנה יודעים להעריך את מהות התכנית־הכוללת ורעיונה המנחה. אלא שלא כך היה המעשה.

צבא־המיליונים, הפועל על פני חזית בת מאות קילומטרים, היה גדול ומסורבל מכדי שאפשר יהיה, במצב זה, לשמור על הרעיון־הכולל האופרטיבי בלא

וגאלייני עצמם. אותה שעה עצמה נתקיימו במפקדה הצרפתית דיונים על הצורך להתליט על נסיגה נוספת; והידיעה על הנסיגה הגרמנית היא שהסירה-המפורק את אותם הדיונים.

שליפן עצמו ראה צורך להדגיש ולקבוע כי אין בתכניתו משום נוסחה לנצחוננו של החלש יותר על מי שעדיף עליו בכוחו כמה מונים. אולם האמונה בתכנית זו היתה מנסרת באיירה של התקופה, והיא היתה במידה מסויימת, תוצאת עצם אופיה-ההמוני של המלחמה בת-זמננו — הגם שגורם זה של אמונה לא פעל או אלא תת-הכרתית בלבד. התכניות הן שהפכו לעיקר; וכל מתבר תכניות "חרד" ממש לגורל תכניתו הוא ופחד כי יופרע, חסד-הלילה, מהלך הגשמתה של אותה תכנית. כך חרד מולטקה להגשמת תכנית-מסע-המלחמה, שלפיה פתח בפעולות בשנת 1914, ולא יכול היה לאחור כוח ולהחליט לשנות בהתאם למצב. את יחס-חלוקת-הכוחות שנקבע על ידו מלכתחילה. רצונו היה שלא לסכן את "שלמות מהלך" כם של המבצעים שתוכננו. בדיוק באותה רוח עצמה דחה ראש המטה-הכללי הרוסי את הצעתו של הצאר לבטל זמנית את ההחלטה על ביצוע הגיוס הכללי של הצבא¹⁰. הנמכתו היתה: תכנית כזאת, המעובדת-מראש לכל פרטיה — אין אפשרות לבלמה באמצע מהלך הגשמתה. גם בצרפת חרדו לתכנית-האופרטיבית, כפי שנקבעה מראש. הגם שכבר נסתמנה-והלכה הלפיתה הגרמנית, המשיכו בביצועו של אותו מבצע קדימה, ממש אל תוך "מרחב הלפיתה" הגרמני, אשר נקבע בשעתו "בהתאם לתכנית"; וזאת על אף העובדה, שאותה שעה כבר ניתן היה להבחין באיום רציני על אגפו¹¹ של מבצע זה, והיה בנסיון המבצע כדי להקל על הגשמת התכניות האופרטיביות הגרמניות. אלא שתכנית — לעולם תכנית היא! והיו מפקדים וקציני-מטה אשר לגביהם היתה "התכנית" בגדר פולחן. במקרים כאלה ניתן היה לראות כיצד באה שגרה מקצועית תחת כוחו היוצר של מצביא אמיתי. לאחר שהבחינו רבים בחפיסה האופרטיבית הפשוטה להפליא, שבתכנית-שליפן, נטו לסבור כי לכל תכנית נודעת אותה

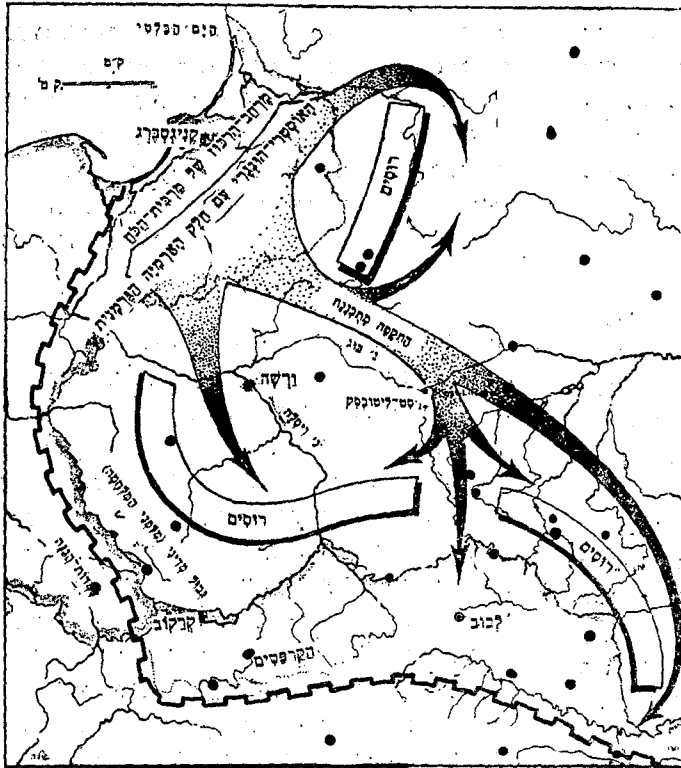
(10) הצעה שבאה אז מטעמי שמירה על פתח-האפשרות למניעת המלחמה, אשר עדיין נראה או לבעל-ההצעה. — המערך.
(11) השמאלי. — המערך.

תכונה עצמה, וכי סופה של כל תכנית לזכות בכתר הצלחה. נשכחה-מלב האמת, כי כל תכנית אינה עשויה להוליך אל הצלחה אלא שעה שהיא מצטרפת אל גאונו של מצביא אמיתי.

תכנית-שליפן נועדה לשוות ליסוד-הסטטי משהו מגורס-הדינמיקה של המוני-הגייסות. אכן, התכנית לא זכתה אלא לדור מבצעים רפה-כוח, ולא ניתן למהלך-הגשמתה להבשיל הבשלה מלאה. כך, כבר בספטמבר-אוקטובר 1941 החל מתייבש וקמל בחזית-המערב הגורם האופרטיבי.

גם בחזית המזרח היתה מצויה תכנית — "תכנית המזרח". לפי תכנית זו, במתכונתה המקורית, צריך היה חלק ניכר מן הצבא האוסטרי-הונגרי להתפרס, במשותף עם כוחות גרמניים מצומצמים, במרחב של פרוסיה-המזרחית — ומשם, בהתקדם אל הנהר גארניצב ומעבר לו, נועדו כוחות משולבים אלה לתקוף באגף את מערך הארמיות הרוסיות שבפולין-הרוסית ובגבול רוסיה-גליציה. לעומת זאת צריכה היתה, "חזית בולמת" לאורך הנהר ארתה (שבמערב פולין הרוסית), והרי הקרפטים והצועה שלפניהם, להוות — יחד עם תמרון-הלפיתה הגדול הנ"ל ממזרח-פרוסיה — מעין "קלחת" ענקית, אשר בתוכה — בדומה-למה שתוכנן לחזית המערב — צפויה היתה לכוחות הגרמניים המתפרסים והמתקדם מים "מערב-קנה" משלהם. אותה תכנית הורדה, כעבור זמן, מן הפרק — כנראה, בשל גילוי ענין הריגול הגדול, הידוע מאז וצייבור, לפי שם האישיית המרכזית שבו, כ"ענין קולונל ראדל" (קצין אוסטרי, ששימש כראש-המטה של קורפוס-הצבא שחנה כבר המיה ומפקדתו בפראג — והוא שמכר לסוכנים רוסיים את תכנית ההתפרסות האוסטריות לקראת מלחמה אפשרית); וכן בשל גישתם של שני הצדדים (גרמניה ואוסטריה), אשר טרם נתחור להם למדי טיבן של הבעיות הכרוכות-בהכרח בניהול "מלחמת-קואליציה". באותם מבצעים אשר התנהלו למעשה בחזית המזרח קשה להבחין סימנים של תכנון אחיד ושל רעיונות אופרטיביים מכוונים ברורים, לגבי הפירקוד הגרמני היה מרכזי-הכובד מונח בבעיית אבטחתה של פרוסיה-המזרחית¹², ואילו הבעיה שהעסיקה את

(12) החבל הגרמני שממזרח לנהר ויסלה, אשר התבלט עמוק אל בין פולין הרוסית שמדרום לו ומחוזות-ליטא הרוסיים שממזרח לו, ומצפוניו — היס הבלטי — המערב.

מפה מס' 3: "תכנית המזרח"
 כפי שעלתה בדמיון האסטרטגי
 הגרמני האוסטרי 1917 פרוץ
 המלחמה (לא הגיעה לכלל ביצוע).

"קרתחומה" שבמפה, המסמן "עמדות
 ההגנה", מציין את המערך ההגנתי
 העוצר בלבד, אשר כנפו השמאלית
 נתבססה על ויסלה התחתית, והימנית —
 על הרי הקרפטים, תוך כדי הפקרת שטח
 חי גליציה האוסטרית מצפון להם. **הם**
 שלושת קטעי המערך ה"רוסיים" הם
 השערות המטות הגרמני והאוסטרי.
 בתכנית כולה בולט הנסיון ליצור מצבים
 הדומים לאלה שב"תכנית שליון" המ-
 קורית.

לא נודעו לה תוצאות אסטרטגיות מידיות¹³
 ניתן להעיר, בדרך כלל, כי המבצעים בחזית המזרח
 היה בהם גם משום גילוי לאי התחשבות בחוקים
 האמיתיים של "פעולות לפי קוים פנימיים". פעולות
 מסוג זה מחייבות בהחלט את השגת ההכרעה,
 ולו גם מוגבלת מבחינת הזמן, כלפי יריב אחד —
 תוך כדי בלימת האחר, או האחרים, אולם היתרון שב-
 "קו פנימי" אובד ומופסד שעה שהצד הפועל לפי קוים
 פנימיים פותח במבצעים אופנסביים בעת רוב ער-
 נה אחת נגד שני היריבים גם יחד. כתוצאה
 מן המצב האמור קשה היה לראות במבצעי מעצמות
 המרכז שבזירת המזרח אפילו משום, מבצעי פריקת
 עול" לטובת חזיתן במערב. מנקודת מבט כוללת זו
 היו מבצעים אלה חסרי תכלית למדי, והיה בהם משום
 החלשה מרעפת של מאמץ מעצמות המרכז ברגעים
 הקריטיים של המלחמה; שכן במהלכם נפל חלל

הפיקוד האוסטרי-הונגרי היתה זו של דפנסיבה כל-
 לית, אשר משולבים בה יסודות אופנסביים של
 מבצעים נגדיים, לשם הדיפתם של כוחות רוסיים
 חזקים העולים על גליציה.

לצורך ביצוע שתי תנועות אופנסביות —
 האחת ממזרח פרוסיה והשניה מגליציה — היו הכו-
 חות המצויים לרשותם של מעצמות המרכז חלשים
 מדי. מן הנמנע היה, איפוא, ב-1914, כי תפיסה רחבת
 היקף מעין זו הנ"ל תוכל להצלח; וזאת על-אף
 מערכת טננברג, בה עלה בידי הכוחות הגרמניים
 המוגבלים יחסית, אשר רוכזו לבסוף, בשלהי אבגוסט,
 במזרח פרוסיה, להביס כליל את הארמיה השנייה
 הרוסית בפיקודו של סמסונוב, ע"י מבצע מחושב
 כאזור האגמים המאזוריים; ועל אף העובדה, שכ-
 עבור זמן קצר, בספטמבר, נהדפה ע"י הינדנבורג —
 שפיקד על כוחות גרמניים אלה (עם לודנבורף בראש
 מטהו) — בחזרה אל מעבר לגבול, גם הארמיה-
 הראשונה הרוסית של רננקאמפף, שכן עם כל היות
 מערכת טננברג, והמבצעים שבמסגרתם נערכה, אחת
 מדוגמות המופת המעטות למערכת הכחדה אמיתית,

13 פרט, כמובן, לתוצאה האסטרטגית ה"שלישית"
 — אך החיונית מאוד — של סיכול הנסיון הרוסי הגדול
 למסע הקדמות כולל כלפי מערב. — הט ע ר.

מסתערת כלפי חזיתות שנתאבנה כפי שנקטו אותה ביחוד שני הצדדים בזירת-המערב, עדיין ניתן היה, אולי, להבחין בגורמים טקטיים — אך ודאי לא בגורמים אופרטיביים. כאמרתו של פו ש, היתה זו „אס-טרטגית-שוריים“, אשר שני הצדדים נקטוה לסירוגין.

בראשית קיץ 1918 ניסה הפיקוד הגרמני פעם נוספת לזכות, באמצעות „מערכת רבתי“, בחופש האופרטיבי ולהביא לכלל סיום את הגשמתה של תכנית-שליפן. על-אף העובדה שכבר עברו אז כמעט ארבע שנות מלחמה, שהיו רצופות קרבות קשים — הגם שלא בלט בהן היסוד האופרטיבי — נמצאו הצדדים הלוחמים, בתחילת 1918, עדיין עומדים כמעט באותם השטחים ממש אשר אליהם הגיעו במהלך מבצעי שנת 1914. מצב זה הביא את הפיקוד הגרמני לידי קבלת ההנחה, כי לשיעולה בידו להבקיע הבקעה בחזית האויב, ניתן יהיה „להמשיך“ בנוסח אופרטיבי מפורש מאותו מקום בו גזר ב־1914 הנס על המרנה את ההפסקה בתהליך הגשמת התכנית האס-טרטגית-האופרטיבית רחבת המעוף; וכי עדיין אפשר יהיה, בסופו של דבר, להביא בכל-זאת אותה תכנית-שליפן נודעת לידי הגשמה שלמה.

193 דיביזיות גרמניות, ואתן 14.300 כלי-יריה ארטילריים קלים וכבדים, הסתערו נגד 168 דיביזיות של בעלות-הברית, אשר אף הופעלו אז 15,700 כלי-יריה ארטילריים. ההבקעה הצליחה (ב־21 במרס 1918). אך הבקעה זו — נתגלה כי לא היתה עמוקה למדי, ואילו אותה „גלילה“ או „קיסול“ של החזית היריבה, אשר לה קיוו: ממקום ההבקעה, כנקודת מוצא ואילך — וביחוד שמאלה, לעבר דרום מזרח — לא באה. בין הגורמים העיקריים לכך יש לראות את המתסור בעוצבות עתודה, מוכנות להפעלה, לתפקיד של התערבות נידת במהלך המערכת. הפיקוד הגרמני, על-אף כל תכונות הדיוק והדקדוק אשר ציינהו בדרך כלל, לא מיצה, בכל-זאת, עד תומם את חוקיה של „מערכת ציוד חומרי“. המטרה אשר הציב לעצמו — לא היה ניתן להשיגה עיי הפעלתן, בלבד, של כמויות ציוד עצומות. רק תוך כדי שילוב-הפעולה של יסודות סטטיים ואופרטיביים, במסגרת של צירוף ציוד מזה ועוצבות-פעולות נידות מזה, יתכן כי ניתן היה לפעול ולהשיג כמבוקשו של אותו פיקוד. אכן, לא קל היה להכיר בעובדה זו. במשך חדשי אפריל-יוני באו, במקומות שונים של

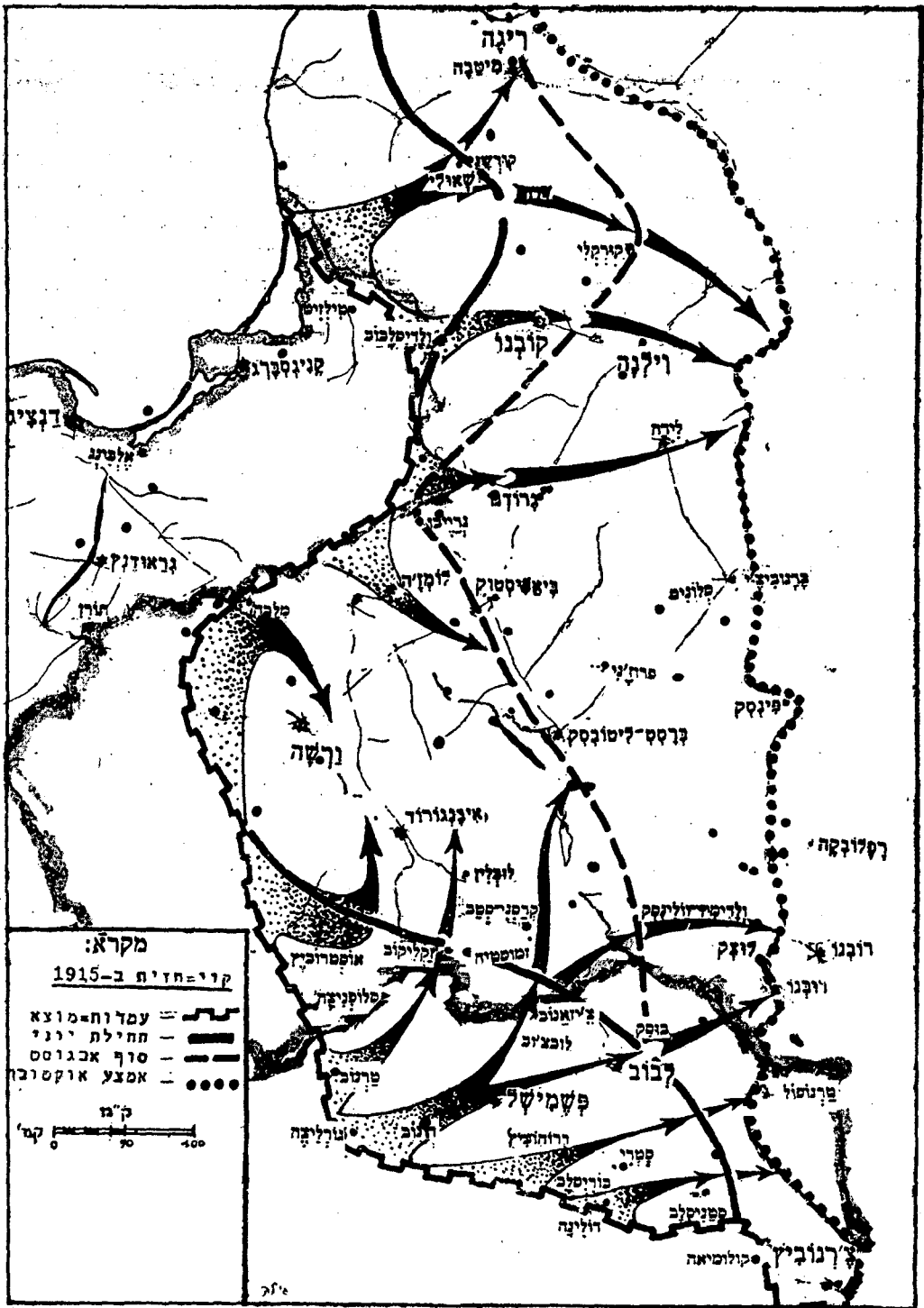
בשדות-הקרב עיקר אנשיו של הצבא-הפעיל האוס-טרי-הונגרי, לעומת זאת, הרי המבצעים הרוסיים נגד פרוסיה המזרחית וגליציה היו דוקא בגדר „מבצעי פריקת עול“ מפורשים לגבי חזית-המערב של בעלות הברית. מבצעים רוסיים אלה מצעו כל העתקה של גייסות מעצמות-המרכז מחזית-המזרח אל חזית-המערב.

ניתן לומר כי גם במזרח — כמעט-בדומה לחזית-המערב, נתדלדל כבר בסתיו 1914 הגורם האופרטיבי, לאחר שצבאות הרוסים השתלטו על גליציה המזרחית והתיכונה, ובמערב פולין נתהווה מעין מצב תיקו. אמנם, באביב 1915, נתחדשה התנופה האופרטיבית — הפעם, בעיקר, מצד מעצמות-המרכז; ולאחר פריצה גרמנית-אוסטרית בקרפטים החלה מלחמת-תנועה שנמשכה חדשים והתנהלה בממדים נרחבים ביותר¹⁴. גם המבצעים שבבלקן, בסתיו 1915¹⁵, וכן אלה שהתנהלו נגד רומניה, בסתיו 1916¹⁶, ונגד החזית האייטלקית, ב־1917 — כולם הביטו שוב את השפעתם המכרעת של גורמים אופרטיביים. אכן, הישגים אלה של צבאות מעצמות-המרכז — אפשר לראותם גם כמעין גילויים-אחרונים של אורח מלחמה אשר כבר חלפה שעתו — אורח מלחמה ללא טנקים וללא המוני-מטוסים. כאן היה עדיין איש הרג-לים אותו לחם שההכרעה בידיו, כשמסייעת בצדו ארטילריה אשר נתרבתה מאוד לעומת המקובל בשנים שלפני מלחמת-העולם. אכן, שניים אלה גם יחד, שהיו הגורמים הראשיים באורח-ניתול-מלחמות ומערכות אשר כבר החל מתיישן, לא היה ביכולתם, כשהם לבדם, להמסס את החזיתות המתאבנות והולכות. שכן בהם לבדם, לנוכח העצמה-ההגנתית של חזית חפירות-ומקלעים יריבה, לא היה משום „נקודה ארכימדית“ להפעלה תכליתית של הגורם האופרטיבי (להבדיל מן הטקטי-המוגבל), אשר הוא הנו נושא ההכרעות. שכן באותה נגיחה

14 כתוצאה ממנה סופו עיי הכוחות הרוסיים לא רק גליציה וצפון בוקובינה אלא גם פולין הרוסית כולה, ליטא ודובנה של קורלנד, קצה המערבי של בילורוסיה וצפון מערב של ארץ וולין.

15 הכונה לכיבושה של סרביה עיי הצבא האוס-טרי-הונגרי, בעוד שרידי הגייסות הסרביים נטונים, דרך הרי אלבניה, אל מקום-מבטחי-דנופש בקורפו האי.

16 במיקודם של פון פלקנהיים ומקנון. תיאורי פרקים טקטיים ממסע זה מצויים בהיל-הרגלים תוקף לרומל, ספר שהופיע בעברית בהוצאת „מערכות“.

מפה מס' 4: שלבי ההתקדמות הגרמנית-אוסטרית בחזית רוסיה במסע 1915 להחמצאות ברורה יותר במפה זו יש להשוותה עם מפה מס' 3 באשר לערוץ הנהר ויסלה בתחומי פולין הרוסית, מאיבנגורוד אל ורשה ומשם אל הגבול הגרמני ליד תורן, וכן לזה של הנהר בוג, החל מברסט-ליטובסק ועד אל צלובית מורשה. להבנת ההתפתחות במסע 1914 יש לזכור כי אזור האגמים-המאזוריים שבפרוסיה המזרחית, בו נחוללה מערכת-טננברג, הנו דרום-דרום-מזרחה מקניגסברג ומזרח-דרום-מזרחה מאלבלינג.

כלפי הפיקוד. במלחמת התנועה קשורה ההנהגה האופרטיבית ע"י התכניות שנקבעו מראש רק יחד סית בלבד. אכן, לגבי מצביא אמיתי אין התכניות אלא ציוני-כיוונים בלבד. אף כשיעמדו לרשותו כל אמר צעיר-הקשר החדישים — או דוקא תוך כדי הסתיי עות באלה — יתערב הוא אישית בכל מקום ורגע בהם נראית הסכנה שמא יאבדו הצד שעליו הוא מפקד את היוזמה בתחום-האופרטיבי. אילו, למשל, היה מולטקה-הצעיר מתגלה בספטמבר 1914 כמצביא מסוג כזה, לו היה אף אישית אל המקום הקריטי שבחזית, כי אז מי יודע אם לא היה עולה בידו, ע"י הכרעות מהירות, לשנות את פני המצב. אלא שלא וכן לומר שיו — ולדומיו שבשני המחנות — חסר היה, ניצוץ המצביאים; וכאמור, גם מן העבר השני של החזית, לא רבים היו המקרים בהם התעלתה ההנהגה הצבאית בהרבה מעל לרמה הטקטית¹⁸...

היו אפילו שאמרו: „היתה זו מלחמה ללא מצביאים“. נכון הוא, מכל מקום, כי ברוב מהלכה של אותה מלחמת-עולם ראשונה נשאר „רדום“ הגורם האופרטיבי; והיה בכך כדי להעיד, לכאורה, על התנונתן של צורות-מלחמה. אלא שההכרעות באו לבסוף כאשר הסתגלות טקטית מסויימת, והפעלתו על סוגי נשק (וחילות) חדשים, פתחו פתח להופעתו המתחדשת של היסוד האופרטיבי. סופה של מלחמת-העולם הראשונה היה בו כדי לרמוז כלשהו לקראת טיב פתיחתה של מלחמת-העולם השנייה.

18) ויש סבורים כי אף בתחום הטקטי המציאותי — ושמה דוקא בו — נתגלתה במלחה"ע ה"1, בשל תנאיה המיוחדים לה, חוסר התמצאות קשוע מצד הפיקוד העליון של הצבאות היריבים השונים...

גורות המערב והמרכז שבזירת צרפת, עוד כמה נסיונות גרמניים להבקעת החזית היריבה. ב-17 ביולי חדלו הגרמנים מנסיונם האחרון לזכות-מחדש בחופש האופרטיבי; ויום אחד מאוחר יותר, ב-18 ביולי, פרצו מתוך היער וילא-קוטארא, עוצבות צרפתיות ניידות, בלויית 350 טנקים, והבקיעו אל תוך חזית ההתקפה הגרמנית. ב-8 באבגוסט באה הבקעת ה"חזית הגרמנית ע"י הארמיה-הרביעית הבריטית¹⁷ בגזרה מערבית יותר, משני צדיה של הדרך אמיאן-סאן-קאנטאן. לפני הגייסות התוקפים נצו 600 טנקים קלים וכבדים.

ניתן, אפוא, לומר מבחינה ידועה, כי תוספת זו של כ-1000 טנקים — כמובן, נוסף על מערך-הכוחות הקיים — היא שהביאה את החזיתות ל"די תנועה מחדשת. רק טנקים רבים אלה הם אשר גילו את היכולת להפית חיים מחדשים בגורם האופרטיבי וע"י כך להכריע הכרעה-צבאית בתוצאת המלחמה. אוראו נפתח השער אל תור חדש בתולדות ניהול המלחמה; תור בו החילאת הניידים — ובראש-וראשונה חיל-השריון וחיל-האוויר — הפכו לחילות נושאי-ההכרעה. מנגנון קשר טוב ומטופח, טנקים רבים יותר ומשוכללים יותר מאשר ליריב, מטוסים מרובים ומשובחים משל האויב — אלה היו עתה לתנאים מוקדמים להצלחה. מלחמת-התנועה האופרטיבית בסגנון-החדש מציגה תביעות גבוהות במיוחד

17) וע"י הגייסות האוסטרליים. בפיקודו הכללי של הגנרל מונאש, שר הצבא היהודי של צבא אוסטרליה. אותו יום נודע אה"כ בכינוי: „יומו השחור של הצבא הגרמני“.

תכנית, כשלעצמה, אינה אלא פיסת-נייר פחותת ערך. אין התכנית עשויה להוליך אל ההצלחה אלא שעה שהיא מצטרפת אל גאוונו של המצביא האמיתי — כי רק הוא שמפיה בה רוח-חיים.